
ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 37:274](477)"18/19"

DOI 10.31654/2663-4902-2021-PP-4-105-111

Вознюк О. В.

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та історії педагогіки
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
matiola@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6649-2058

**ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ
У ДРУГІЙ ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.**

У статті в основі вивчення наукових досліджень і публікацій аналізуються аспекти освітньої діяльності, методи реалізації та морально-виховні орієнтири протестантських громад у культурно-суспільному просторі досліджуваного періоду. Визначено, що реформаційний суспільно-релігійний рух у країнах Європи ХVІ ст. сприяв стрімким змінам в осмисленні навколишньої дійсності та ставленні до людини, що відзначилось на освітньо-виховній діяльності громад протестантів.

Виокремлено напрямки позаінституційної громадсько-педагогічної діяльності, зокрема, в поширенні елементарної грамотності серед населення.

Висвітлено, що громадсько-педагогічна діяльність громад позитивно впливала на розвиток особистості в наступних аспектах: розумовому, творчому, патріотичному, соціальному, моральному, вітчизняному і європейському культурному.

У статті зазначено, що діяльність протестантів відіграла велику роль у впровадженні та розповсюдженні природничо-екологічних наукових знань. Важливим здобутком протестантських громад було використання під час богослужіння рідної, української мови, що мало вплив на утворення національного, етнонаціонального та патріотичного світогляду. Вагомою для протестантів була проблема видань релігійної літератури українською мовою.

У статті зауважено, що сьогодні протестантська освітньо-виховна діяльність громад в Україні та за кордоном розглядається як відображення її довготривалого розвитку в контексті різних політичних і державних утворень. Наголошено, що протестантські громади приймають участь у формуванні морально-духовного середовища для гармонійного розвитку дітей, допомагають сім'ям із проблемами, забезпечують засобами до існування дитячі будинки сімейного типу.

Окремим компонентом діяльності протестантських громад виділено поєднання європейського та вітчизняного освітнього досвіду, взаємодію православних та протестантських педагогів, громадських діячів у напрямку поширення освіти та національних ціннісних орієнтирів. У глобальному сенсі діяльність має на меті ідею забезпечення злагоди між людьми, підтримання миру у світі, декларування ідеї Свободи, як європейської цінності.

Ключові слова: протестантські громади, освітньо-виховна діяльність, позаінституційна діяльність, неформальна освіта, духовно-моральні цінності.

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні реалії України зумовили активізацію наповнення освітньо-виховного потенціалу історично вивіреною морально-духовним компонентом, що складає невід'ємну частину загальнолюдського надбання.

Педагогічна наука і виховна традиція єдині в розумінні того, що формування особистості відбувається шляхом взаємодії закладів освіти із зовнішнім середовищем, сім'єю, громадою, національними, духовно орієнтованими та ін. спільнотами. Однією з таких історично (XVI ст.) вивірених суспільних інституцій є громади протестантського спрямування, які інтегруються в релігійне середовище більш ніж 100-та країн світу.

Позаінституційна громадсько-педагогічна діяльність громад сприяла забезпеченню вільного розумового, творчого, патріотичного, соціального (проголошення головними чеснотами праці, ініціативності залучення до активного суспільного життя), морального, самобутнього вітчизняного і європейського культурного розвитку особистості. Відповідно, в глобальному сенсі діяльність спрямована на забезпечення взаєморозуміння між людьми, збереження миру між країнами, на проголошення ідеї Свободи, як європейської цінності.

Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), відзначення в Україні у 2017 році 500-річчя Реформації на державному рівні (Указ Президента України №357/2016 від 26 серпня 2016 року) свідчать про визнання і підтримку взаємовпливу різних культур, у тому числі реформаційного руху. Реформація в Європі була пропедевтикою систематизованої, статутної, освітньо-виховної діяльності. Досвід Європи представники протестантських громад акумулювали в суспільний педагогічний напрямок України.

Аналіз останніх джерел і публікацій. На важливості врахування тенденцій українського церковного руху, як складника культури, громадсько-педагогічного досвіду окремих конфесій у процесі вивчення історії освіти, педагогіки етносів, краєзнавства, освіти регіонів України вказували філософи, історики, культурологи, релігієзнавці, педагоги та ін.: В. Андрущенко, В. Антонович, В. Вернадський, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Зіньківський, І. Зазюн, В. Зоц, М. Максимович, М. Пирогов, С. Сірополко, П. Юркевич, К. Ушинський та ін.

Питання характеру, змісту поширення неформальної освіти і виховної діяльності у контексті загальних, педагогічних, історико-педагогічних праць розглядали: Л. Березівська, Л. Вовк, В. Вихрущ, Н. Демченко, М. Євтух, О. Лавріненко, Н. Лещенко, О. Падалка, О. Черкасов, М. Ярмаченко та ін. Аналізу загальнолюдського виховного показника релігійної діяльності в Україні та його впливу на суспільно-культурний процес були присвячені праці істориків, педагогіки: А. Кислого, О. Костюка, В. Омельчука. Освітній діяльності окремих етноконфесій і, зокрема, протестантських громад у зарубіжжі та регіонах України присвячені розвідки Ю. Надольської, О. Правдюк, Н. Стоколос та ін. Важливими в частині методології дослідження є праці психолого-педагогічного змісту: І. Бега, Я. Вовк, С. Максименка, Г. Падалки, О. Шапран, а також релігієзнавчий компонент філософських праць: В. Бондаренка, М. Заковича, О. Онищенко, О. Поповича, П. Яроцького та ін. Проблему виховних тенденцій у контексті з'ясування становлення і діяльності протестантських громад та їх впливу на громадське життя опрацьовували В. Любашенко, М. Черенков, Ю. Решетніков [3, с. 3].

Мета статті. Питання участі громадських організацій в освітньо-виховному процесі, зокрема, в аспекті національної та етнічної зорієнтованості знаходиться в полі особливого дослідження вітчизняними науковцями. Історично зумовлені реалії не дозволяли об'єктивно та різносторонньо розкрити діяльність позаінституційних релігійних, культурних, національних організацій, які не вкладалися в кордони офіційної політики тоталітарного режиму. Сучасні напрямки розвитку України та інтеграція у європейську наукову спільноту сприяють детальному дослідженню впливу різних спільнот, зокрема, протестантських громад, на культурне, духовне, національне, освітньо-виховне життя в історії українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Гуманістичні складові педагогіки у вимірі соціологічного спрямування протестантизму визначаються в проголошенні ідеї Свободи, впровадженні загальнолюдських ідей і цінностей у контексті класичної та духовної педагогіки. Критичний і гуманістичний характер світогляду представників Реформації (М. Лютера (1483–1515), Ж. Кальвіна (1509–1564), У. Цвінглі (1484–1531)), проголошення визначальними чеснотами: моральність, праця, етнонаціональний статус

інтегрувалися з ідеями епохи Відродження про особистість, школу і педагогіку [2, с. 123].

Реформатори, створюючи заклади, укладали статутні документи, які регламентували їх діяльність: «Навчальний план Айслебена» (1527, Р. Агрікола), «Саксонський навчальний план» (1528, Ф. Меланхтон), «Вюртемберський навчальний план» (1559, І. Бернц). Проголошення «Готським статутом» (автор – Андреас Рейєр, 1642, Німеччина) природничого циклу навчання професійно-трудова навичкам, обов'язкової елементарної освіти, ініціювало процеси визнання і обов'язковості починань у країнах Європи.

У регіонах України були знані протестантські педагогічні концепції вітчизняних педагогів, філософів XVII ст.: А. Вишоватого (1608–1678), М. Осторога (1593–1651), С. Припковського (1592–1670), Ю. Немирича (1612–1659). Вітчизняний протестантський філософ А. Вишоватий («Релігія раціональна», 1665) суголосно європейським, вказував на пріоритети особистості, її розумового розвитку, природних здібностей [4, с. 60].

Дослідники розглядали Реформацію у співвідношенні до діяльності братств, письменників-полемістів Острозького науково-освітнього центру. М. Грушевський вважав Реформацію дотичною до національного, просвітницького, морально-духовного відродження кінця XVI – першої половини XVII ст. У праці «З історії релігійної думки в Україні» вчений пропонував приблизний реєстр протестантських громад (соціан, кальвіністів) в Україні періоду XVI–XVII ст. Більшість з них мали школи (з викладанням слов'яно-руської мови) і навіть друкарні. Відомими були заклади: у Дубецьку, Панівцях, Ракові. Латинську мову вивчали за підручниками Я. Коменського. У Киселині (1614, Волинь) заклад мав статус просвітницького центру. У Крилові (1593, Побужжя) школу відкрив Микола Осторог, учень німецького педагога Й. Штурма. Навчання молоді з українських територій в університетах Кенінсберга, Лейпціга, Гельдерберга, сприяло поширенню європейського гуманізму, протестантських педагогічних ідей на вітчизняному ґрунті.

Поселення колоністів німецького, голландського, словацького та ін. етносів з XVIII ст. у регіонах Півдня, Сходу України, на Волині та ін. позитивно впливали на освіту, полікультурність, інтеграцію знань з агропромисловим виробництвом. Освітньо-виховна діяльність протестантських етноконфесій лютеран, реформаторів (до XIX ст. – кальвіністи), менонітів не обмежувалась громадами свого віросповідання, а залучала до елементарних знань широкі кола населення. Працюючи у господарствах протестантів (на землях, виділених переселенцям царським урядом у 1763 році), місцеве населення спостерігало та частково наслідувало звичаї і вірування, а головне, сумісне прагнення до знань. Демократизація релігійного життя, самобутні освітньо-виховні і соціальні тенденції колоністів, віддзеркалювалися на моралі, щоденному житті, побуті, спілкуванні, організації та ініціативах життєдіяльності і навіть підприємливості місцевого населення [3, с. 14].

У Києві сподвижником педагогічної діяльності лютеранських поселенців був відомий аптекар Георг-Фрідріх Бунге. Син Христиан Георг закінчив Йєнський університет (Німеччина), протягом 1802–1835 років працював лікарем у Києво-Могилянській академії. Онук Микола Християнович Бунге (російський прем'єр-міністр (1823–1895)), професор університету Св. Володимира (тричі обраний ректором).

Професор Київського університету М. Дашкевич вважав протестантизм провідником народної церкви, а отже, і чинником збереження культурної самобутності слов'ян, зокрема, у змісті освіти. Долучалися до вивчення педагогічних традицій протестантизму творчого доробку православні педагоги і богослови В. Зіньківський, І. Огієнко та ін. [2, с. 254].

Автори історії української освіти і педагогіки М. Драгоманов, М. Даденков, М. Грушевський, Є. Мединський, Б. Мітюров, С. Сірополко, І. Франко вивчали освітній взаємовплив шкіл Заходу і Сходу, здатність автохтонних культур регіонів України до ефективного використання здобутків інших народів акцентували на значенні і впливі релігійних структур, зокрема, представників протестантизму, у національному, морально-духовному, соціокультурному житті.

М. Драгоманов, обґрунтовуючи ідеї про наповнення української освіти європейським гуманізмом, орієнтацією на національну самобутність, обов'язковість використання рідної мови, звертався до оцінки тенденцій освіти у країнах Європи, де протестантизм став на той час невід'ємною частиною суспільного, економічного, культурного процесу («Про братство христителів або баптистів на Україні» (1893), «Про волю віри» (1907)). Проблема характеризувалась, зокрема, в контексті поширення протестантизму в Україні, як різновиду соціокультурного явища; як морально-духовної ідеології, національно ближчої до інтересів, потреб і очікувань простого українця, ніж тодішня офіційна церква. Вчений схвалював ідею видання Біблії українською мовою; використання протестантами народної мови в богослужбовій та освітній практиці [6].

Д. Овсяннико-Куликовський (1853–1920), професор Новоросійського, а пізніше Харківського університету, член одеської «Громади», літературознавець, характеризував протестантів, їх системно і змістовно організований освітнього-виховний процес як «культурних піонерів» суспільно економічного та соціального зростання. Хоча були й такі, що не погоджувалися з фактом позитиву громадсько-культурної діяльності протестантських громад. Зокрема, С. Шелухін, діяч одеської «Просвіти» (юрист, письменник, політичний і громадський діяч), цілісність української нації вбачав лише за умов «єдиної мови, культури, релігії» [1, с. 72].

У другій половині XIX ст. активізувався процес консолідації інтелектуальної еліти східно- і західноукраїнських земель. М. Грушевський, мовознавці А. Кримський, Б. Грінченко, літератори та публіцисти В. Гнатюк, І. Франко, М. Павлик, історики Ф. Вовк, В. Антонович, композитор Ф. Колесса та багато інших сприяли освіті населення регіонів України незалежно від їх етноконфесійності.

У працях М. Грушевського («Духовна Україна», «Про українську мову і українську школу» та ін.) питання релігії не позірно, а констатувально структуруються як морально-педагогічні фактори: проблема особистості і її розвитку, відношення людини до життя; відношення людини до людини; відношення спільнот до людини і спільнот; суть і дотримання загальнолюдських цінностей, милосердя; гуманність до оточуючих; розуміння людиною світу. Про місце і роль освітньо-виховної діяльності протестантських громад йдеться у праці М. Грушевського («З історії релігійної думки на Україні» (1992)) [3, с. 15].

Проблема характеру і змісту освіти, підготовки вчителя в педагогічному середовищі протестантів базувалася на концепціях європейських педагогів: (Й. Песталоцці, Ф. Дістервега, Ф. Фребеля), вітчизняних (К. Ушинського, М. Пирогова, В. Зіньківського, Х. Алчевської, М. Корфа), протестантських (Й. Корніса. Т. Мюнцера «Празький маніфест» (1521), В. Тіндеяля). Протестанти, які долучались до освіти, знали «педагогіку особистості» Е. Лінде, праці Х. Шарельмана, З. Фрейда та ін.

З початку XIX ст. на змісті педагогічної підготовки позначився вплив іноземних учених-протестантів: у 1807–1811 рр. у Харківському університеті О. Рейнішем читалися педагогічні курси, структуровані ідеями Я. А. Коменського, Й. Песталоцці, Й. Німейєра. З 1811 р. педагогічні дисципліни викладалися директором університету Крістофом Дітріхом фон Роммелем (1781–1859) випускником, і професором філософського факультету протестантського університету м. Марбург (Німечина).

У 1867 році активісти євангельського руху Єлизаветградського повіту зверталися до Новоросійського генерал-губернатора з проханням про відкриття школи. В 1881 році у Херсонській, Катеринославській, Таврійській губерніях нараховувалось 331 школа. До 1902 року лише у Таврійській губернії число протестантських церковнопарафіяльних училищ зросло з 145 до 165.

З 1890 р. в окремих селах Чигиринського та Черкаського повітів Київської губернії існували організовані громади євангельського руху, які мали приміщення для навчання грамоті.

У 60–70-х роках XIX ст. на Волині (Володимир-Волинський, Рівненський, Луцький, Острозький повіти), з'являються чеські баптистські громади, школи яких працювали за методикою Я. А. Коменського. Досвід поширювався на діяльність українських євангельських громад. Місцеве українське населення, не маючи матеріальних статків навчати своїх дітей у гімназіях і реальних училищах, віддавали

їх у протестантські школи, яких до 1892 року було 337. Протестантам вдавалось запобігати русифікації, яка прописувалась «Положенням про церковно-парафіяльні школи» 1884 року [4].

Восени 1906 року на хвилі «ліберального» ставлення держави до протестантів, військовою владою було дозволено членам «Євангельського товариства» на проведення просвітницької роботи і морального виховання серед молоді і дорослого населення, а також у в'язницях та дисциплінарних батальйонах.

Діяльність протестантів залишила помітний слід у запровадженні та поширенні природничо-екологічних наукових знань. У 1874 році родина Фальц-Фейнів заклала зоологічний сад (Херсонська губернія), а в 1898 році ініціювала на власних землях праядро теперішнього найбільшого в Європі (11054 га) заповідника «Асканія-Нова» [2, с. 301].

У 20-х роках на території України Союз зборів слов'янських баптистів з центром у Варшаві мав 65 шкіл, 37 дитячих та юнацьких гуртків, 19 молитовних будинків, періодику (часопис «Післанець Правди»), які друкувалися українською мовою. У 1939 році планувалось відкриття Євангельського народного університету для української молоді у Львові.

Протестантська періодика «Віра і наука», «Сіач», «Українська Реформація», «Примиритель», «Благовісник», «Стяг», «Євангельський голос», «Євангелист», «Післанець Правди» узагальнювала внесок протестантів у канву розвитку народної освіти і національного виховання. У рекомендаціях з виховання дітей автори зверталися до спадщини класиків світової і вітчизняної педагогіки.

Використання протестантами у богослужіннях рідної, української мови впливало на формування національних, етнонаціональних та патріотичних переконань. Серед важливих у діяльності протестантів було питання видань релігійної літератури українською мовою.

Становлення протестантської освітньо-виховної ідеї в умовах педагогічної підготовки, громадської діяльності відбувалась під впливом соціокультурних чинників, специфіки полікультурного середовища, підтримки відомих представників європейського і вітчизняного просвітницького сподвижництва [6].

Сучасна освітньо-виховна діяльність протестантських громад в Україні та за її межами представляється як ретроспектива тривалого становлення її в умовах різних політичних формацій і державних утворень, участь сучасних протестантських громад у створенні морально-духовного середовища для розвитку дитини, допомога проблемним сім'ям, утримання дитячих будинків сімейного типу; обмін досвідом фахівців-педагогів різних країн; організаційно-педагогічні засади, зміст і методи формування морально-духовних цінностей.

З набуттям Україною незалежності було прийнято фундаментальний нормативний акт – Закон України від 23 квітня 1991 року «Про свободу совісті та релігійні організації». Цим документом передбачено можливості й умови діяльності релігійних громад у соціальній, освітньо-виховній (стаття 23), підприємницькій діяльності.

У сфері освіти прослідковується тенденція до інтеграції діяльності протестантських конфесій, церков з державними закладами. Зокрема, Київська богословська семінарія «Благодать та Істина» готує не лише працівників духовної галузі, а й волонтерів: фельдшерів, соціальних працівників. Окремі професійні духовні навчальні заклади співпрацюють з педагогічними університетами, зокрема, з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова за проєктом з підготовки бакалаврів за спеціальністю «Релігієзнавство» і спеціалізацією «Богослов'я».

Глобалізація суспільства потребує формування вмінь міжособистісного, міжкультурного, міжетнічного, міжрелігійного спілкування, які досягаються, зокрема, через діяльність сучасних протестантських громад. У сфері соціальної роботи знаковою є міжнародна благодійна місія «Проміння радості», яка існує понад 20 років і об'єднує в собі євангельські громади «Проміння радості» (Форцхайм, Німеччина), «Сілоам» (Київ, Україна), «Проміння радості» (Агра, Індія). Діяльність організації спрямована на утримання дитячих будинків (Індія, Намібія), надання матеріальної допомоги, фінансування навчальних закладів та виплату стипендій здібним дітям з

бідних сімей (Індія). Організація бере участь у діяльності дитячих літніх таборів, зокрема в Україні.

Висновки і перспективи. Пропедевтика освітньо-виховної діяльності протестантських громад на етапі їх духовної інституціалізації свідчить про те, що реформаційний релігійно-суспільний рух у європейських країнах XVI ст. зумовив переосмислення навколишньої дійсності та ставлення до людини. Серед концептуальних ідей реформаторської педагогіки вирізнялись: 1) обов'язковість елементарної, а пізніше і загальної освіти; 2) запровадження основ знань з наукової і духовної сфери рідною мовою; 3) педагогічна діяльність з акцентуацією на індивідуальні здібності; 4) впровадження принципів, методів, форм навчання; 5) поєднання освіти із залученням особистості до діяльності, активного суспільного життя.

Запровадження за прикладом представників європейської Реформації гуманістичних тенденцій громадами протестантів-переселенців та вітчизняних протестантських утворень (баптисти, штундисти, адвентисти, євангельські християни) як конфесійних, так і загальносуспільних, було засобом сприяння розвитку освіти і самобутніх європейських культур.

Урахування особливостей педагогічної діяльності протестантських громад, у яких інтегрувалися демократичні ідеї свободи вибору періоду європейського гуманізму і Реформації та вітчизняні пошуки національно освітнього ідеалу, дозволить обрати сучасні траєкторії і ретроспективу громадського руху за освіту.

На сучасному етапі, коли світовим товариством і нашою державою визнано внесок протестантизму у розвиток філософських, етичних, культурних і освітніх традицій, обговорюються і започатковуються конфесійні та міжконфесійні навчальні заклади різних типів, протестантські громади активізують діяльність у позашкільній виховній роботі.

Література

1. Вовк Л. П. Освітній фактор як засіб поширення ідеї українства і української державності XIX – поч. XXст. *Українська державність: історія і сучасність*: матер, наук. конф. Київ, 1993. С. 70–73.
2. Вовк Л. П. Історія освіти і педагогіки у загальній, методологічній і професійній культурі майбутнього вчителя: посібник-коментар із пропедевтики вивчення історії педагогіки. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 332 с.
3. Вознюк О. В. Педагогічна діяльність протестантських громад у контексті освітньо-виховних процесів в Україні (середина XIX – 30-ті рр XX ст): автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Київ, 2017. 20 с.
4. Вознюк О. В. Освітньо-виховні завдання в системі духовної інституціалізації протестантських громад України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи». Вип. 55: збірник наукових праць / за науковою редакцією акад. В. І. Бондаря; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 57–62.
5. Демченко Н. М., Богомаз Т. В. Категоріальний аспект неформальної освіти дорослих. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works* / ed. by M. A. Zhurba. Montreal: CPM «ASF», 2020. Issue 3 (8). P. 63–66. (ISSN 2663-2225).
6. Драгоманов М. Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880). 2-ге вид. Київ: Криниця, 1918. 154 с.

References

1. Vovk, L.P. (1993). Osvitnii faktor yak zasib poshyrennia idei ukrainstva i ukrainoi derzhavnosti XIX – poch. XX st. [Educational factor as a means of spreading the idea of Ukrainianness and Ukrainian statehood XIX – early. XX century]. *Ukrainska derzhavnist: Istorii i suchasnist* – Ukrainian statehood: history and modernity, 70–73 [in Ukrainian].
2. Vovk, L.P. (2012). *Istorii osvity i pedahohiky u zahal'ni, metodolohichnii i profesiinii kulturi maibutnoho vchytelia* [History of education and pedagogy in the general, methodological and professional culture of the future teacher]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
3. Vozniuk, O.V. (2017). Pedahohichna diialnist protestantskykh hromad u konteksti osvitno-vykhovnykh protsesiv v Ukraini (seredyna XIX – 30-ti rr XX st) [Pedagogical activity of

Protestant communities in the context of educational processes in Ukraine (mid-nineteenth – 30's of the twentieth century)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Vozniuk O.V. (2016). *Osvitno-vykhovni zavdannia v systemi dukhovnoi instytualizatsii protestantskykh hromad Ukrainy* [Educational tasks in the system of spiritual institutionalization of Protestant communities of Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov*. (V.I. Bondaria (Eds.)). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].

5. Demchenko, N.M. & Bohomaz, T.V. (2020). *Katehorialnyi aspekt neformalnoi osvity doroslykh* [The categorical aspect of the informal education of the grown-ups]. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works*. (M.A. Zhurba (Ed.)). 3 (8), 63–66. Montreal: SPM «ASF» [in Ukrainian].

6. Drahomanov, M. (1918). *Novi ukrainski pisni pro hromadski spravy (1764–1880)* [New Ukrainian songs about public affairs (1764–1880)]. (2d ed.). Kyiv: Krynytsia [in Ukrainian].

Vozniuk O.

candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
a Lecturer of the Department of Theory and History of Pedagogy
National Pedagogical Dragomanov University
matiola@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6649-2058

PEDAGOGICAL ACTIVITY OF PROTESTANT COMMUNITIES IN UKRAINE IN THE 2ND HALF OF THE 19TH CENTURY TILL THE EARLY 20TH CENTURY

The article focuses on the pedagogical activity of Protestant communities in Ukraine in the 2nd half of the 19th century till the early 20th century. It is defined in the article that reformational socio-religious movement in Europe in the 16th century contributed to the rapid changes in understanding of the surrounding reality and attitude to human, which was reflected in the educational activities of Protestant communities.

On the basis of investigation of scholarly research and publications aspects of educational activity, methods of realization and moral and educational orienting points of Protestant communities in the cultural and social space of the studied period are analyzed in the article. It is singled out areas of non-institutional social and pedagogical activities, in particular, in the spread of basic literacy among the population.

It is found in the paper that Protestants social and pedagogical activities had a positive impact on the mental, creative, patriotic, social, moral, national and cultural personality development. It should be added that Protestants activity played an important role in the introduction and dissemination of natural and ecological scientific knowledge. Protestant communities used the native Ukrainian language during services, which influenced the formation of national, ethno-national and patriotic worldview. The problem of publishing religious literature in Ukrainian was of great importance for Protestants.

It is underlined that contemporary Protestant educational activities in Ukraine and abroad are considered as a reflection of its long-term development in the context of various political and state entities. It is emphasized in the article that Protestant communities take part in the formation of the moral and spiritual environment for harmonious development of children, help families with problems, provide livelihoods for family-type orphanages.

It is highlighted in the paper that the combination of European and domestic educational experience, the interaction of Orthodox and Protestant teachers and public characters in the direction of dissemination of education and national value orientations are essential components of Protestants activities.

Key words: Protestant communities, educational activities, non-institutional activities, non-formal education, spiritual and moral values.